

АПОЛОГИЈА РАТА ЖОЗЕФА ДЕ МЕСТРА И ПОЛИТИЧКА САВРЕМЕНОСТ

Срђан В. Старчевић*

Генералштаб Војске Србије, Кабинет начелника

Илија Кајтез**

Универзитет одбране у Београду, Војна академија

Горан Вукадиновић

Генералштаб Војске Србије, 204. ваздухопловна бригада

Интересовање за дело Жозефа де Местра, филозофа који је најпознатији по својој оштрој критици Француске револуције, ултраројализму и ултрамонтанизму,¹ обновљено је уочи обележавања двестагодишњице Француске револуције. Циљ рада је да испита у чему се огледа значај Де Местрових погледа на свет, а посебно на рат, за савремени свет и човека данашњице; које су местријанске теме актуелне данас и који закључци овог филозофа кореспондирају са нашим добом. У процесу истраживања примењене су историјско-компаративна метода, биографска метода и метода анализе садржаја. Наизглед превазиђене тезе и аргументи овог филозофа, материјал су за плодносна разматрања, пре свега о власти, поретку и рату и њиховим међусобним односима. Рад указује на актуелност различитих аспеката Де Местрове филозофије, са тежиштем на његовој апологији рата. Посебно се истиче веза коју Де Местр успоставља између рата и политичког поретка, која омогућава објашњење узрока ратова које су водиле, воде и које ће водити светске империје у свим временима.

Кључне речи: *рат, поредак, револуција, рестаурација, конзервативизам*

Увод

Мисао Жозефа де Местра (Joseph de Maistre, 1753–1821) обликовала је и обележила европску ројалистичку католичку реакцију на Француску буржоаску револуцију. Његови политички погледи на свет били су недвосмислено супротни Русоовим политичким назорима, док је његова аргументација ближа времену у којем је филозофијом господарила слепа вера, у стилу Тертулијанових (160–230) максима: „Верујем, јер је апсурдно“ (Credo quia absurdum est) и „Сигурно је јер је не-

* srdjan.starcevic@vs.rs

** ilijasbm@ptt.rs

¹ Ултрамонтанизам је схватање по коме је Рим, тј. папа, духовно средиште хришћанске цркве и света уопште.

могуће“ (Certum est quia impossibile est),² него веку разума у којем је живео. Мада је доживео да се неке од идеја које је заступао остваре у периоду рестаурације „старог режима“, после Наполеоновог пораза и абдикације, додуше не у потпуности и само привремено, Де Местр је пред крај живота био изразити политички песимиста, предосећајући револуционарно подрхтавање Европе. Убрзо је његов филозофски рад, поставши симболом ултраојализма, крајњег конзервативизма, католичке легитимистичке мисли и клерикализма, потиснут из матице филозофског струјања. Ехо његових мисли у значајнијој мери био је присутан у критици револуције Огиста Конта (Auguste Comte, 1798–1857), конзервативизму Хуана Донозо Кортеса (Juan Donoso Cortés, 1809–1853), ултрамонтанизму Луја Вејоа (Louis Veillot, 1813–1883), теоријским радовима Шарла Мораса (Charles-Marie-Photius Maurras, 1868–1952) и донекле у теорији суверености Карла Шмита (Carl Schmitt, 1888–1985). После Другог светског рата његове идеје није преузимала ниједна филозофска школа.

Нови погледи на Де Местрову филозофију појавили су се тек очи обележавања два века од оснивања Француске револуције, у духу ревизионистичког тумачења овог догађаја.³ Два века после Велике револуције и после четири деценије скоро потпуног заборавља, у тренутку када је западна демократија дочекала пропаст свог „есхатолошког непријатеља“, односно комунизма, и када се чинило да „модернизовани свет не верује више у аутократску легитимност“,⁴ објављено је на десетине књига посвећених овом филозофу који је презирао не само револуцију и њене идеје слободе и једнакости, него и концепт демократског друштва.

Један од разлога због којих је Де Местр (п)остао актуелан јесте његово схватање оружаног сукоба, својеврсна апологија рата, која доводи у везу људску природу, божанску промисао, теорију о првобитном греху, историјске законе, поредак и рат.

Жозеф де Местр – филозоф реакције

Жозеф де Местр, уз Едмунда Берка⁵ (Edmund Burke, 1729–1797) најзначајнији критичар Француске буржоаске револуције и један од првих представника идеологије конзервативизма, рођен је у Шамберију, тада главном граду Савојског војводства које је било део краљевине Сардиније, у угледној грађанској породици. Када му је било 25 година, његов отац, прослављени магистрат, сенатор и председник сената, стекао је грофовску титулу и обезбедио својој породици оно место у племићком сталежу које је у Француској тог доба већ било омрзнуто.⁶ На његово образовање, филозофске и

² Војислав Становчић, *Политичке идеје и религија 1*, Удружење за политичке науке и Чигоја штампа, Београд 2003, стр. 39.

³ Међу ревизионистима издвајамо Франсоа Фиреа (1927–1997) чија је књига *О француској револуцији* објављена 1990. године, а *Критички речник Француске револуције* 1996. године, у издању Издавачке књижевнице Зорана Стојановића из Сремских Карловаца. О ревизионизму у негативном контексту писао је Марко С. Марковић. Види: Марко Марковић, *Истина о Француској револуцији*, Catena Mundi, Београд 2012, стр. 16–18.

⁴ Ђовани Сартори, *Демократија – шта је то?* ЦИД, Подгорица 2001, стр. 272. и 274.

⁵ Види: Едмунд Берк, *Размишљања о револуцији у Француској*, Филип Вишњић, Београд 2001.

⁶ Племићи – скоројевићи нису били омиљени ни међу старим племством, ни међу дојучерашњим парнацима из грађанског сталежа. На тај својеврсни „племићи парадокс“ указао је Токвил: „У неким про-

политичке ставове битно су утицали језуити, али и шкотска и германска грана франко-масонерије, чији је био члан. На Универзитету у Торину, 1772. године, стекао је звање доктора наука. Био је страсно одан књигама, филозофији и верским расправама. Један је од ретких људи у Савоји који је имао лични примерак *Енциклопедије*, изучавао је Волтера и Русоа, али се његов дух, ипак, није слагао са променама које је на друштвеном ткиву желела да изврши француска филозофија 18. века, утирући пут Француској револуцији. Када су француски војници, 1792. године, као гласници новог поретка, умарширали у његов родни Шамбери, Де Местр почиње да пише прве контрареволуционарне текстове. Од тада, овај савојски филозоф, који је по свом језику и образовању припадао француском мисаоном кругу, посветио је живот борби против Француске револуције, њених идеја, политичких наука и тековина. Познавалац француског просветитељства, опредељује се за енглеску филозофију 17. и 18. века, у којој тражи мост који би спојио веру и разум. Читалац Русоа приклања се Берку и гаји наду да ће постати његов „католички и континентални пандан“.⁷

Он није створио целивит и конзистентан филозофски систем, нити логички заокружено објашњење револуције; остао је филозоф у служби парадокса, апологета апсурда, „љутит доктриниста“.⁸ Као контрареволуционар, он не жели само повратак краља, него враћање чистој монархији, каква је постојала пре апсолутизма; он не тражи само поштовање цркве, верских норми, права и осећања, него уздиже католичанство какво је постојало пре Реформације на пиједестал јединог исправног виђења стварности; он не захтева да живот тече као да револуције није ни било, већ проповеда повратак традицији прочишћеној „од скраме векова, регенерисаној“.⁹

Де Местрова дела настајала су у току Француске револуције, као реакција на њу и њене поједине фазе.

У првој фази свог дела он је апологета „старог режима“ и тврди заступник поретка.¹⁰ На почетку Француске револуције за Де Местра је револуција била само узурпација власти, постигнута неморалним и насилним средствима. Француско друштво свог доба проглашава неморалним, интелектуалце оптужује за заверу против јавног морала, духовну јаловост и пороке „који су крвници човекови“. Међу првима схвата значај који је филозофија имала за револуцију и не устеже се да повеже *Енциклопедију* и француски Устав, назвавши их најнаказнијим производима људског духа. У просвећеној Француској он види само поквареност сличну оној „у декаденцији империја“, а у револуцији хи-

винцијама новопридошле племиће потискују, с једне стране, зато што их не сматрају довољно племени- тим, а с друге пак стога што се мисли да су одвећ племенисти.“ Алексис де Токвил, *Стари режим и револуција*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 1994, стр. 99–110. (Слична би се паралела могла повући са новобогаташима, које не признаје постојећа елита, а презиру они који су дојучерашњи њихови „саборци“. Међутим, све то има, нама се чини, једну дубљу људску димензију, а то је да се људи генералноprotиве промени и измени свог друштвеног положаја, поготово ако их неко нови угрожава или други када виде да за неким другим заостају. Људска завист је изгледа свевремена и вечна, узалуд етичке теорије и верски покрети – И. К.)

⁷ Жан-Луј Дарсел, *Уводна реч*, у: Жозеф де Местр, *Списи о револуцији*, Градац, Београд 2001, стр. 9.

⁸ Оп. cit. стр. 6.

⁹ Оп. cit. стр. 13.

¹⁰ „Све се одржава у поретку, моралном и политичком: чувајмо се зато екстрема и, изнад свега, оних етеричних система који су засновани једино на ономе што човек назива разумом, а што је, међутим, само умовање.“ Жозеф де Местр, *Списи о револуцији*, Градац, Београд 2001, стр. 26.

покризију, варварство, окрутност, корупцију и антирелигиозност, што назива труљењем, уз коментар да „труљење не води ничему“.¹¹ Одсуство правих вредности, које је по његовом мишљењу било на делу, сматрао је незаобилазном препреком између револуционарне праксе и остваривања њених циљева.

Откуда, онда, револуцији снага да силовито захвати душу народа? Де Местр проналази извор те снаге у жељи за бољим условима живота и тежњи ка напретку, проистеклим из „узнемирене“ људске природе. Поредиши револуцију и стари режим, он упозорава да је „боље често непријатељ добра“¹² и да би људима било боље да у миру уживају у положају у којем се налазе, него да се буне. Осећао је, очигледно, потребу да на неки начин помири властити светоназор и стварност, која се није никако уклапала у ту његову теоријску Прокустрову постељу. Он наглашава да се у револуцији њени сопствени идеали преображавају у своју супротност. Слобода и равноправност, на пример, по његовом мишљењу показали су само „окрвављене дрошке и змије фурија“, а кривица за „кварење“ и завођење народа пада на „француске смутљивце“, револуционаре, који без овлашћења народа проговарају у његово име, узурпирајући тако власт.

У овом периоду настала су Де Местрова „Писма једног савојског ројалисте својим сународницима“, својеврсна контрареволуционарна пропаганда, читана на тајним окупљањима ројалиста у освојеној Савоји. Де Местр, као „пропагандист“ контрареволуције, представља супротност Томасу Пејну (Thomas Paine, 1737–1809), који је био први „пропагандист“ револуције.¹³ Сваки велики друштвени покрет има своје духовне веснике и веровеснике, тако да и Де Местр и Томас Пејн нису изузетак, као што су весници радикалних друштвених промена у Француској били француски просветитељи.

После термидорске реакције,¹⁴ Де Местр мисли да судбина револуције и контрареволуције може да се реши у Паризу и развија идеју о контрареволуцији као повратку на стару форму монархије.

У монархији, по Де Местровом мишљењу, индивидуално осећање поданика према суверену свакодневно јача и обнавља принцип власти, што је јединствен случај међу облицима владавине. Он истиче да је ауторитет монарха неопходан као кохезиона снага друштва, што у демократији не постоји и због чега је она краткотрајно стање засновано на општој, али пролазној егзалтацији. Он оспорава и саму могућност да нека од значајнијих европских држава постане република, тврдећи да „ничега новог нема, и велика је република немогућа, јер никада није ни било велике републике“.¹⁵ Пример Сједињених Америчких Држава, по његовом мишљењу, ирелевантан је

¹¹ „Када чујем да се говори о слободи и врлини, чини ми се као да пред очима имам увелу куртизану која, стидљиво накарминисана, изиграва девицу.“ Ор. cit. стр. 60–62, 68. и 103.

¹² Ор. cit. стр. 24.

¹³ Драгољуб Мићуновић, *Предговор – Живот и дело Томаса Пејна*, у: Томас Пејн, *Права човека*, Филип Вишњић, Београд 1987, стр. 11.

¹⁴ Робеспјерова владавина завршена је побуном 9. термидора II године по календару Француске револуције или 28. јула 1794. године. Робеспјеров пад означио је крај јакобинског терора и почетак распуштања револуционарних одбора. По месецу у којем се одиграо, овај догађај назива се термидорском реакцијом, власт која је затим успостављена термидорским режимом, а његови политички носиоци термидористима. По мишљењу неких историчара, побуном 9. термидора завршена је Француска револуција.

¹⁵ „Ако нам кажу да је једна коцка, бачена сто милиона пута, када се зауставила увек показивала само пет бројева, 1, 2, 3, 4 и 5, можемо ли поверовати да се на једној од њених страница налази број 6? Не, наравно; и онда би нам показали како смо то већ видели, да је једна од њених шест страница бела. Е, па, добро,

за Европу, јер су Американци нови, религиозан и миран народ. Уосталом, сматра Де Местр, „желели то или не, и код њих ће се развити племство...“¹⁶

Као што је 1789. године препознао почетак нове епохе, без обзира на презир који је осећао према санкилотима¹⁷ и јакобинцима,¹⁸ Де Местр је разумео да је захтев за једнакошћу уписан у духовни код епохе у којој је живео. Тим пре, он монарха поставља у средиште своје визије идеалног поретка. Пошто је моћ племства или свештенства свакако већа од моћи сељака, моћ суверена у његовој теорији има улогу бесконачне величине пред којом је свака друга величина бескрајно мала. Универзална супрематија монарха чини да ниједан грађанин није моћнији од другог; она је, по Де Местровом суду, разлика која брише разлике. „Нека човек из народа, који се осећа јако малим када се упоређује са великим господином, њега упореди са Сувереном: а тај назив *поданик*, који их обојицу потчињава истој моћи и истој правди, јесте уистину једна врста једнакости која стишава неизбежне патње самољубља“.¹⁹

Од 1795. године, када су неке европске монархије поклекле у борби против Француске републике, Де Местр све више посматра револуцију као дело провиђења, чији је циљ да прочисти Француску, и као божју казну за „атентат на врховну власт“, дело које се, будући у самом средишту политичке сфере, одувек сматрало најтежим преступом.²⁰ Ову контрадикцију, да људи заслужују божју казну због подизања револуције, која је у бити дело провиђења, Де Местр решава тиме што човека везује „за престо Врховног бића лабавим ланцем који нас држи, али нас не потчињава“.²¹ По његовом мишљењу, људи су „слободни као робови“ и раде оно што желе, али без могућности да утичу на опште планове или да нешто створе. У прилог својој тврдњи Де Местр тврди да ниједан од корифеја револуције није контролисао револуцију, нити је могао да утиче на њен ток. Револуција их је, једног по једног, одбацивала када су покушали да је обликују у складу са својим визијама.²² Тврдећи

протрчимо кроз историју; у њој ћемо видети оно што се зове Срећа како без одмора баца коцкицу током четири хиљаде година: да ли је она икада донела ВЕЛИКУ РЕПУБЛИКУ? Није. Дакле, тај број није уопште ни био на коцки“ Жозеф де Местр, *Списи о револуцији*, ор. cit. стр. 97. и 98. На несрећу Де Местра по први пут се појавила велика република, јер се у историји човека увек мора појавити преседан и први пут.

¹⁶ Ор. cit. стр. 69.

¹⁷ Санкилот (фр. sansculotte, голаћ, подругљив назив за пролетера) у време Француске револуције назив је за доследне револуционаре и родољубе. Били су препознатљиви по томе што нису носили кратке панталоне какве су облачили племићи, него панталоне са дугим ногавицама.

¹⁸ Јакобинци (фр. jacobins) били су чланови политичког клуба у доба Француске револуције, који су захтевали слободу и једнакост до крајњих граница. Били су главни ослонац Робеспјеру. Назив јакобинског клуба потиче од некадашњег доминиканског манастира светог Јакова у Паризу, места где су се окупљали чланови овог клуба.

¹⁹ Ор. cit. стр. 54. Ово је опет покушај Де Местра да реалност која му не одговара некако теоријски уобличи. То је легитимно, али је неконзистентно и противи се логици.

²⁰ Шире у: Војин Димитријевић, *Тероризам*, Радничка штампа, Београд 1982, стр. 8–9.

²¹ Жозеф де Местр, ор. cit. стр. 73.

²² „Оно што је најфрапантније у Француској револуцији јесте та заносна снага која обилази све препреке. Њен вртлог носи попут сламе све чиме му се људска снага умела супротставити: нико се није некажњено супротставио њеном ходу... а та љубоморна снага, која непрекинуто маршира ка своме циљу, одбацује подједнако и Шарета и Димуријеа и Друеа... и од часа када их савлада жеља да њоме овладају, они гадно страдају.“ Ор. cit. стр. 75. У Француској револуцији страдале су скоро све велике вође: Мирабо је проглашен краљевим плаћеником и да није умро, вероватно би био погубљен. Димурије, оптужен за издају, емигрирао је. Ебер, Дан-

да по свом физичком и моралном закону „човек може све да мења, али ... ништа не ствара“,²³ Де Местр у ствари тврди да је непотребно и узалудно бити револуционар, јер је све у божјим рукама. Додатни аргумент прибавили су му међусобни обрачуни различитих групација револуционара.²⁴

Примећујући да у револуцији страдају и невини, Де Местр посеже за аргументом првобитног греха, пишући да „ниједан човек није кажњен као праведник, већ као човек, па је грешка мислити да у овоме свету пати врлина: људска је природа та која пати и ту патњу она увек и заслужује“.²⁵ Дела против цркве, попут одузимања имовине, заклетве свештеника уставу, па чак и очигледни злочини као што је био масакр кармелита²⁶ у септембру 1792. године, чинила су му се као план провиђења за прочишћење цркве. Револуционарни ратови, по његовом суду, прилика су за ослобађање народа од порока челичењем у крви. Сводећи револуционарну активност на спровођење величанственог плана провиђења и извршење божје казне, проглашавајући јакобинство спасом за француску монархију, желео је да свака побуна изгледа апсурдна.

Де Местр не преза ни да револуцију назове сатанском, јер су се револуционари „винули чак и до мржње према Богу“. По његовом мишљењу, у њој нема ничег доброг, она је „чиста нечистота“ и јединствен догађај у историји само по томе што је у корену лоша. Револуција представља промену поретка, што Де Местр проглашава злом, јер „све јесте зло, пошто ништа није на свом месту“, а зло је само „шизма бића“, неспособна да било шта створи, јер „нема ништа заједничко са постојањем“.²⁷ Тако се негативна, јалова снага зла коју носи револуција у Де Местровој критици револуције јавља као суштински разлог због којег су идеје револуције осуђене на пропаст. Револуција је шизма поретка, неспособна да створи било шта. Емил Сиоран (1911–1995) запажа да је осликавањем револуције као манифестације чистог зла довео у питање божју милост и нехотице кривицу за појаву гиљотине унео у божанску интервенцију.²⁸

Де Местр у овом периоду ствара „Студију о суверенитету“ и „Разматрања о Француској“.

Освајачки походи Наполеона Бонапарте (1769–1821) учинили су северну Италију и Швајцарску, у којој је после пада Савоје Де Местр нашао уточиште и базу за ројалистичку агитацију, несигурним местима за филозофа и политичара таквих погледа на свет. На позив краља Сардиније Карла Емануела IV (1751–1819), Де Местр 1800. године одлази на Сардинију, где три године руководи судством, сукробљавајући се са краљевим братом, коме нимало није било стало до правне државе и поштовања регуларних процедура.

тон и Робеспјер завршили су под сечивом гиљотине. Шире у: Илија Кајтез, *Револуционарно насиље, химна слободи или апологија зла*, Факултет безбедности, Службени гласник, Београд 2009.

²³ Жозеф де Местр, *op. cit.* стр. 111.

²⁴ „Овде још можемо и да се дивимо реду који влада у неред; јер очигледно је, ако се макар и мало размисли, како велики кривци Револуције и не могу да падну сем под ударцима својих саучесника.“ *Op. cit.* стр. 81.

²⁵ Емил Сиоран, *Жозеф де Местр*, у: *Списи о револуцији*, Градац, Београд 2001, стр. 180–181.

²⁶ Кармелит је калуђер кармелитског реда, основаног 1156. године, названог по брегу Кармел, у Палестини, где је овај ред основан. У септембру 1792. године, док је пруска војска опседала Верден, револуционари су предузели мере против „унутрашњих непријатеља“, што је резултирало тзв. септембарским покољем.

²⁷ Жозеф де Местр, *op. cit.* стр. 95, 101–104. и 122–123.

²⁸ Емил Сиоран, *Жозеф де Местр*, *op. cit.* стр. 177–178.

Од 1803. до 1815. године био је амбасадор Сардиније у Петрограду. У престоници царске Русије написао је или започео неке од својих најзначајнијих радова: „Оглед о пореклу државних установа“, „Преглед Беконове филозофије“, „О папи“, „О Галиканској цркви“ и „Петроградске вечери“.

Недуго после Наполеоновог пада Де Местр се враћа у Торино, где наизглед тријумфују његове идеје, у виду рестаурације коју је предвидео и прижељкивао више од две деценије. Схвативши да рестаурација, ипак, није значила враћање принципима монархије „прочишћене од скраме векова“ и предосећајући револуционарно подрхтавање Европе, Де Местр пише: „Ја умирем са Европом“.²⁹ Умро је у Торину, 26. фебруара 1821. године.

Актуелност Де Местрове филозофије

Нешто више од два месеца после Де Местра умро је и Наполеон Бонапарта, човек са којим је Де Местрова мисао нераскидиво повезана. Наполеон је утицао и на дела других људи од духа и пера, на пример на Хегелово и Фихтеово филозофско учење, на Толстојева критичка размишљања о рату и миру, као и на Клаузевицева и Жоминијева разматрања о рату. Оно што је интересантно јесте чињеница да је Наполеон 1797. године у Милану, када још увек није преузео власт у Француској, прочитао Де Местрова „Разматрања о Француској“. Емил Сиоран с правом сугерише да је било довољно да велики војсковођа пледоаје краљу интерпретира у своју корист, па да управо у Де Местровом делу нађе теоријско оправдање својих политичких амбиција и „нешто попут путоказа за своје снове...“³⁰ Тако је, на извесан начин, кроз Наполеонов политички учинак мисао конзервативног савојског филозофа нашла пут до свог остваривања у време када је настајала. Де Местр, додуше, није био Наполеонов присталица већ напротив – противник. Наизглед, Наполеон је био сушта супротност Де Местровом идеалу владара, јер је са становишта легитимистичке мисли био узурпатор. Због тога је филозоф мрзео војсковођу. С друге стране, Наполеон је у њему побуђивао дивљење, потајну жељу да му наликује. Зар није Наполеонова тимархија (или тимократија, владавина чија је основа част) слична Де Местровој „завојитој монархији“? Племство Првог царства настало је на принципима регенерисане монархије за коју се залагао Де Местр. Није ли и Наполеон, као и Де Местр, био присталица аристократске владавине, с том разликом што је Наполеон желео да своју владавину заогрне плаштом или демократске форме или неинституционализоване подршке маса.

Де Местр је дуго био убеђен да француски револуционари имају само пролазну власт и да револуција представља одсуство вредности. Погрешно је. Француска револуција била је један од оних пресудних догађаја који мењају ток историје и утемељују нови систем вредности. Грађани европских земаља нису поверовали да се њихове судбине налазе у бојјим рукама и наставили су борбу за људска и грађанска права, владавину закона и демократију. Упркос томе што ми не живимо у свету

²⁹ Оп. cit. стр. 177–178.

³⁰ Оп. cit. стр. 200. Могли би рећи да је и Хитлер у Ничеовом надчовеку видео бојје провиђење иако не би требало пренаглашавати утицај литературе на стварне историјске покрете и личности.

који је прижељкивао и за који се залагао Де Местр, неке од његових тврдњи и нешто од његовог стила остало је вредно разматрања до наших дана.

Снага Де Местрових пламених речи, непоколебљивост приликом заступања властитих ставова и жестоки презир према аргументима својих противника, касније су дело овог филозофа чинили примамљивим за идеологе француске екстремне деснице, на пример за чланове Француске акције, која се сматра првом утицајном политичком организацијом са фашистичким карактеристикама.³¹ Овде може да се уочи да снажно убеђење у исправност одређеног политичког наума може да покрене људе и учини да они примене силу и насиље против других и да тиме уведу зло у политику. „Како Троцки с правом примећује против демократе Кауцког: у свести о релативностима неће се наћи храбрости да се сила примени и крв пролије“.³²

Један од разлога због којих је интересовање за Де Местра порасло крајем 20. века објаснио је Емил Сиоран, истичући Де Местров таленат за провокацију и поредећи га са оним којим су били обдарени Ниче или апостол Павле.³³ Заиста, многе идеје филозофа и писаца из различитих времена познате су и утицајне, поред осталог и због тога што изазивају снажну реакцију читалаца, следбеника, ученика и противника, позивају на дебат, отварају расправе и изненађују. То је постало посебно значајно у савременом добу, у обилу информација које се нуде и намећу човеку. Данас се, с једне стране, информације и идеје релативно лако и брзо шире, што пружа могућности за међусобно повезивање људи, оплемењивање и очовечење стварности, а, с друге стране, људи информацијама површно и некритички приступају, брзо заборављају чињенице, остају склони предрасудама и опчињени „општим местима“, некомпетентни и отворени за манипулације. Само мисао која провоцира у стању је да подстакне савременог човека на плодносно размишљање, попут теза које заступају Ноам Чомски, Мартин ван Кревелд, Игор Мандић и неки други савремени аутори.

Следећи разлог Де Местрове накнадне популарности налази се у домену књижевности и естетике. У том погледу, он је утицао на Шарла Бодлера (Charles Pierre Baudelaire, 1821–1867), који га је сматрао једним од својих учитеља размишљања, уз Едгара Алана Поа (Edgar Allan Poe, 1809–1849). Неке Бодлерове опсесије су, у суштини, преживљени местријански мотиви.³⁴ Лепота уметничких дела траје и трајаће све док буде људи да им се диве.

Поред тога, Де Местр се бавио питањима власти и поретка, која су одувек била у жижи људског интересовања и на која, као и на већину питања о друштвеним појавама и процесима, нису дати коначни одговори, а сваки озбиљан покушај да се на њих на компетентан начин одговори подразумева ослањање на мудрост минулих векова. Када

³¹ Шире о Француској акцији у: Ернст Нолте, *Фашизам у својој епохи*, Просвета, Београд 1990, стр. 34–150.

³² Карл Шмит, *Духовно-повесни положај данашњег парламентаризма*, у: *Норма и одлука, Карл Шмит и његови критичари*, Филип Вишњић, Београд 2001, стр. 193. „Несумњиво је да централну опасност по човека данашњице представљају напетост и могућност да на доминантне позиције дођу екстремне, фанатизоване снаге спремне на деструкцију најширих размера која хоризонт савременог човека снижава до нивоа анималног, на нивоу преживљавања на његовим најелементарнијим нивоима, уколико такве нивое човек као биће уопште буде могао поднети...“ Владимир Милановић, *Образовање и друштво*, Радничка штампа, Београд 1985.

³³ Емил Сиоран, *Жозеф де Местр*, op. cit. стр. 173.

³⁴ Шире у: Емил Сиоран, *Жозеф де Местр*, op. cit. стр. 202–203.

је реч о власти, Де Местр у њено средиште поставља тајну. Настављајући традицију политичке мисли која је суштину власти видеала у њеним скривеним деловима, као Тацитову „*arsana imperii*“, и коју је у нововековној филозофији актуелизовао Арнолд Клапмар (Arnold Clapmar, 1574–1604), писац дела „*De arcanis rerum publicarum*“ (О тајнама политике),³⁵ Де Местр сматра да постоје тајне које су одувек биле и које треба да остану скривене од светине, од обичних људи којима није од бога дато право да владају или од владара допуштено да управљају појединим ресорима. „Када детету дамо неку од оних играчака која прави њему необјашњиве покрете јер има унутрашњи механизам, пошто се њоме кратко забављало, разбија је да би видеало шта се налази унутра. Тако су Французи урадили са влашћу. Хтели су да је виде изнутра: разоткрили су политичке принципе, отворили су очи маси и показали ствари које се она никада није усудила да истражи, а при том нису размишљали да постоје ствари које се, изласком на видело, уништавају...“³⁶ Тако Де Местр критикује француске револуционаре.

Мада у данашњем свету заступање и оправдавање тајности власти звучи као антифонија, није ли судбина која је задесила Џулијана Асанжа, оснивача „Викиликса“, или Џона Киријакуа, бившег агента ЦИА који је проговорио о злостављању заробљеника у тајним затворима и завршио у затвору, као и неких других „узбуњивача“ грађанског друштва, али и све чешће позивање влада на „легитимне тајне“ и „угроженост националне безбедности“, потврда да се местријански аргументи још увек користе? Ако власт и националну безбедност угрожава истина, да ли онда власт под изговором да брине о националној безбедности угрожава демократију, па и самог човека као политичко биће, са њему својственим грађанским правима и људским слободама? У сваком случају, ако је у вођењу државе потребно имати извесне тајне, што у пракси јесте случај, могућност злоупотребе тајне мора се смањити на најмању могућу меру.

Де Местр је уочио и појаву претварања револуционарне елите у конзервативну, тврдећи да се револуционари када освоје власт мењају и постају „нови доминатори ... са још више суровости“.³⁷ Мудро и далековидо, посматрајући јакобинце, антиципирао је појаву још суровије, бољшевичке револуционарне диктатуре и Стаљинове тоталитарне државе. Он је, такође, разликовао снагу власти од насиља којим се власт служи и опомињао да средства употребљена ради остваривања неког политичког циља морају да буду у складу с тим циљем.³⁸

Проучавање политичке историје света уверило је Де Местра да је сваки поредак нужно заснован на разликама. Он, затим, закључује да је општа једнакост људи немогућа и да је наследна аристократија неизбежна. Схватањем значаја разлика за поредак Де Местр је постао један од претходника бар два савремена учења. Прво, он је претходно антрополошки утемељеном објашњењу значаја разлика за опстанак људске заједнице, које је доказао Рене Жирар (René Girard, 1923–). Како тврди Жирар: „Културни поредак и није ништа друго него организовани систем разлика; дифе-

³⁵ Шире у: Љубомир Тадић, *Парергон*, Филип Вишњић, Београд 2002, стр. 78.

³⁶ Цитирано према: Емил Сиоран, *Жозеф де Местр*, оп. cit. стр. 185.

³⁷ Жозеф де Местр, оп. cit. стр. 62.

³⁸ „Како веровати у трајност једне слободе која почиње гангреном? Или да говоримо још прецизније, како веровати да та слобода може да се успостави (јер још је нема) и да се из крила најдегунтантније поварености може изродити она врста власти која се врлинама краси...“ Оп. cit. стр. 62.

ренцијални помаци дају личностима 'идентитет' на основу којег се одређују једне у односу на друге".³⁹ Друго, дајући предност разликама над једнакошћу и тврдећи да ће се и у САД развити племство, Де Местр на неки начин јесте претеча елитизма, од Моске (Gaetano Mosca, 1858–1941) до Михелса (Robert Michels, 1876–1936), па и савремених елитиста попут Ђованија Сарторија (Giovanni Sartori, 1924–), чија је теза да демократија мора да буде селективна полиархија, а да би „добра“ демократија требало да буде изборна меритократија⁴⁰ (владавина талентованих, тј. најспособнијих). Тврдња да је наследна аристократија неизбежна, ма колико да то за Де Местра представља светлу страну непролазног светског поретка, чини се као звоно које звони на узбуну и позива грађане на борбу против корупције и непотизма, са којима се суочавају сва или скоро сва савремена друштва; на борбу против тих пошаста које повлаче друштва у кризи ка не-изборности, не-селекцији, наопакој феудализацији и назадовању, обухвативши јавне функције и послове, при чему *res publica* (јавна ствар) постаје *res privata* (приватна ствар) или *res nullius* (ничија ствар). Додуше, ово звоно за узбуну долази с противничке стране, од пријатеља у заблуди.

Постмодерна је прогласила веру у непрекидни и неограничени напредак великим и лажним митовима нашег времена, али напустила је и револуционарне алтернативе као утопијске.⁴¹ Будући да је теорија прогреса уобличена у делима Ан-Робер-Жака Тиргоа (Anne-Robert-Jacques Turgot, 1727–1781) и Кондорсеа (Marie Jean Antoine Nicolas de Caritat, marquis de Condorcet, 1743–1794), било је природно да се поново размотре, па можда и превреднују опуси оних филозофа који су били у оштром сукобу са теоретичарима линеарног прогреса, а Жозеф де Местр писао је да је Кондорсе „најгнуснији међу француским револуционарима и најжешћи непријатељ хришћанства“⁴² који „свој живот користи тако што припрема несрећу садашњој генерацији, доброћудно завештавајући савршеност нашим прауницима.“⁴³ Имплицитно, критикујући промене које узрокују људску патњу, одбијајући да поверује да је савршенство које револуција обећава потоњим генерацијама вредна жртвовања живота његових савременика, Де Местр је претеча нашег доба, у којем аскетизам и одрицање у име боље будућности није на цени, „зато што живот не може да чека“, како је гласио и изборни слоган једне од парламентарних партија у Србији.

Све то чини Де Местрову филозофију актуелном.

Рат у филозофским опсервацијама Жозефа де Местра

Писање о феномену рата Де Местр започиње цитирајући једног краља Дахомеја⁴⁴ који је тврдио да је бог овај свет створио за рат и да су сва краљевства, без обзира на величину своје територије, у свим временима, ратовала, мада из различитих разлога.

³⁹ Рене Жирар, *Насилје и свето*, Књижевна заједница Новог Сада, Нови Сад 1990, стр. 57–58.

⁴⁰ Ђовани Сартори, *Демократија – шта је то?* ЦИД, Подгорица 2001, стр. 163.

⁴¹ Мирослав Печулић, Владимир Милић, *Социологија*, Службени гласник, Београд 2005, стр. 42.

⁴² Жозеф де Местр, *Списи о револуцији*, *op. cit.* стр. 78.

⁴³ *Op. cit.* стр. 94.

⁴⁴ Некадашња краљевина Дахомеј, данашњи Бенин.

Де Местр рат види као уобичајено стање људског рода, а мир као привремени одмор, паузу између ратова. Да би поткрепио ову тезу, Де Местр приступа историји, прелеће преко њеног дугачког списка битака, ратова и људских жртава и доказује да и када „истражимо све могуће фазе кроз које су прошли народи, од стања варварства до најрафинираније цивилизације: увек ћемо наћи рат“⁴⁵ – Хераклитовска слика света из пера филозофа хришћанског конзервативизма. До сличног закључка, ограниченог, додуше, на примитивна друштва, дошао је и Пјер Кластр (Pierre Clastres, 1934–1977).⁴⁶ Истицање рата као појаве иманентне људској историји и стварности, прва је ствар која чини Де Местрову мисао о рату актуелном и данас. Према једном истраживању, у периоду од 3200. године пре нове ере до данас, човечанство је у миру живело само 292 године, док је у истом периоду вођено више од 14.500 ратова у којима је изгинуло 3,6 милијарди људи.⁴⁷ Крај Првог светског рата и међуратни период обележило је чврсто уверење да ратова више неће бити, али се, ипак, свет сигурним кораком приближавао новом, још страшнијем рату. После се, опет, веровало да ће се човечанство, пошто је упознало страхоте Другог светског рата и концентрационих логора, окренути трајном и непомућеном миру. Али, после Другог светског рата вођено је више од 120 ратова. Заиста, рат је „друштвена појава, која прати човека током целе његове историје, без обзира на све промене које је доживело људско друштво у материјалном, техничком, културном, научном и моралном смислу, те начин и степен његовог развоја и организације политичког живота“.⁴⁸

Стално присуство рата у историји водило је савојског филозофа ка закључку да „људска крв мора да тече без престанка на земаљској кугли, овде или тамо...“ и да „проливање људске крви није никада у свету било заустављено: час је мање обилно на једној много већој површини, а час је страшно на површини која је мала; у сваком случају, оно је скоро константно.“⁴⁹ Тражећи дубљи смисао ове појаве, Де Местр као да се колеба између природе и бога, између онога што велича век просветитељства и разума у којем је живео и онога што слави црква чијој је одбрани он посветио свој живот. У први мах, у непрекидном присуству рата на историјској позорници, непресушним потцима проливане људске крви и насилном уништавању људске врсте, уочава обресе непроменљивог природног закона. Занимљиво је да је Де Местр 1797. године, дакле годину дана пре свештеника Томаса Роберта Малтуса (Thomas Robert Malthus, 1766–1834), повезивао екстремно крвопролиће са екстремно бројном популацијом и то поткрепио примером Шпаније под доминацијом Арапа. Затим, он прецртава пасус у рукопису и враћа се тези да је рат средство провиђења.

⁴⁵ Оп. cit. стр. 93.

⁴⁶ „Од истраживача или мисионара, преко трговаца и учених путника, од 16. века до (недавног) краја освајања света, сви се слажу у једној ствари: било да су у питању амерички (од Аљаске до Опњене Земље) или афрички народи, народи из сибирских степа или меланезијских острва, номади из аустралијских пустиња или ратари староседеоци из џунгли Нове Гвинеје, примитивни народи су увек представљени као страствено предани рату а њихов изузетно ратнички карактер је оно што, без изузетка, погађа европске посматраче. Из огромне документације сакупљене из хроника, путописа, списа свештеника и пастора, војника или препродаваца, помаља се, неоспорива, прва, најочигледнија слика коју бескрајна разноликост описаних култура одмах пружа: слика ратника. Слика која довољно преовлађује да бисмо извели социолошку констатацију: примитивна друштва су насилна друштва, њихово биће је *биће-за-рат*.“ Пјер Кластр, *Археологија насиља*, Киша, СКЦ Нови Сад, Нови Сад 2004, стр. 9–10.

⁴⁷ Гавро Перазитић, *Међународно ратно право*, Култура, Београд 1966, стр. 18.

⁴⁸ Илија Кајтез, *Мудрост и мач – филозофи о тајнама мира и рата*, МЦ Одбрана, Београд 2012, стр. 21.

⁴⁹ Жозеф де Местр, *Списи о револуцији*, оп. cit. 90. и 93.

Усклађујући ову тезу са својим погледима на свет, Де Местр негира да је овај вид деструкције оличење зла. Провиђење које међу људе уноси рат је, по мишљењу овог филозофа, попут баштована који сече дрво и лишће, водећи рачуна о плодовима. Због тога „прави *плодови* људске природе, уметност, наука, велики подухвати, узвишене мисли, врлине, зависе највише од ратног стања“.⁵⁰ Он се не слаже са увреженим мишљењима да је уметност пријатељица мира. У узвишеним раздобљима историје света он налази понајмање пацифизма; они су, напротив, обавијени и проткани белицизмом. Само онај ко на овакав начин посматра политику и историју може да тврди да „је крв гнојиво оне биљке коју зовемо *геније*“.⁵¹ Де Местр није у оваквом гледању усамљен и много је великих људи, мудраца и филозофа који сматрају да су велика дела уметности, књижевности и филозофије дело људске несреће, рата, крвопролића, страдања и погибије. Човек није способан да много пише о срећи, али о несрећи се пишу томови дела и то је непресушна река мисли. Уосталом, зар би ремек дело *Рат и мир* настало без Наполеоновог похода на Русију, Бородинске битке и освајања Москве и сукоба француске (удружене европске) и руске војске.

Поред тога, Де Местр сматра да је људска душа изгубила чврстину, врлине, духовну и моралну снагу због мекуштва, порока, безбожнштва и неумерености наше цивилизације. Таква душа, по његовом суду, може да буде очеличена само у крви.

Још један аргумент излази из мрака Де Местровог антрополошког песимизма, оличеног у његовом већ поменутом схватању да на земљи не пати врлина, него људска природа, која ту патњу увек и заслужује. „Несхватљиво заједништво двају различитих и неспојивих сила, монструозни кентаур, осећа да је резултат неког непознатог промашаја, неког гнусног споја, који је покварио чак и најсуштственију бит човека“.⁵² Овако Де Местр описује човека и у том опису налазимо местријанско оправдање за то што човек живи на свету са једним „скривеним и страшним законом који захтева људску крв“.⁵³

Провиђење, дакле, има оправдање да употреби рат као средство за кажњавање људске природе, челичење човекове душе и одабир плодова са дрвета човечанства, али не и прави узрок који би га навео да пусти ратни вихор међу људе. У Де Местровој теорији, мрачно осликавање људске природе и поимање зависне слободе чији је симбол лабави ланац који нас држи везане за божји престо, али нас не потчињава, ослобађа провиђење од одговорности за рат. За рат су одговорни људи. „Људи су ти који сакупљају облаке, а онда се жале на олује“.⁵⁴ На неки начин, Де Местр је осетио да је рат „дубоко повезан са судбином човека као онтолошког бића“⁵⁵ и да представља „најизразитије обележје антагонистичког друштва у којем свет живи од памтивека“.⁵⁶

⁵⁰ Оп. cit. стр. 94.

⁵¹ Оп. cit.

⁵² Жозеф де Местр, *Петроградске вечери*, цитирано по: Ернст Нолте, *Фашизам у својој епохи*, Прoсвета, Београд 1990, стр. 44–45.

⁵³ Оп. cit. стр. 45.

⁵⁴ Жозеф де Местр, *Списи о револуцији*, оп. cit. стр. 95.

⁵⁵ Илија Кајтез, оп. cit. стр. 21.

⁵⁶ Љубомир Тадић, *Наука о политици*, БИГЗ, Београд 1996, стр. 165.

Оно што Де Местр види као прави узрок ратова јесте људска жеља за променама. Он каже да „*све јесте зло*, пошто ништа није на свом месту“⁵⁷. Угрозити традиционални ред ствари јесте узрок рата; довести ствари у ред, успоставити *по-ред-ак* – то је његов оправдани циљ.⁵⁸

У ужем смислу, било је то оправдање рата као средства за прочишћење хришћанске Европе и обнављање монархије као, по Де Местровом мишљењу, идеалног политичког поретка. Као противник промена Де Местр није присталица рата, иако је његов апологета. Било би боље да нема ни потребе за ратом. Он од људи тражи да одустану од захтева за променама и да тако, не угрожавајући поредак, не изазивају рат. Зато он не позива на рат, него тражи да вичемо против рата и да покушамо да га огадимо владарима, али тврди да не постоји други начин да се заустави ратна стихија осим „да се зауставе нереди који воде ка том ужасном прочишћењу“⁵⁹. Семјуел Хантингтон (Samuel Phillips Huntington, 1927–2008) тврди да од почетка 19. века до наших дана демократски уређене државе нису међусобно ратовале, уз малобројне изузетке. У ратове су углавном биле укључене ауторитарне земље, које су или међусобно ратовале или су ратовале против демократских земаља. Демократски свет је, унутар себе, релативно ослобођен међународног насиља, па због тога Хантингтон ширење демократије изједначава са ширењем зоне мира у свету.⁶⁰ Али је, ипак, могуће направити паралелу између Де Местровог рата за монархију и рата који се предузима у име демократије, заштите људских права и демократских вредности. У оба случаја реч је о *ратовима-за-поредак*.

Шире посматрано, за све империје, без обзира на то да ли су биле, јесу или ће тек да постану светски хегемони, рат је у чврстој вези са поретком. Усуд империје је да успоставља, шири и јача своју доминацију, да је брани од сваког ко је угрожава и да покорава све који јој пркосе. Империја успоставља такозвани негативни мир, који значи одсуство слободе, односно ропство, а најбољи историјски пример таквог мира је Рах Романа. Непријатељ империје је онај који се не уклапа у њен поредак и то је разлог због којег му империја објављује рат. Тај рат није ништа друго него рат-за-поредак. Он нема другу, узвишену, хуманију, чистију и часнију суштину. Ратове за поредак не могу да оправдају рационални и хуманистички филозофски ставови. То могу само апологете поретка. Начином на који је довео у везу рат и поредак, Де Местр је дао једну такву апологију, али тиме што је уочио ову везу и теоријски је уобличио уздигао је своју филозофију на пиједестал универзалног и свевременог. И данас, када је употреба силе у односима држава забрањена нормама међународног права, ратови-за-поредак још увек се дешавају, с том разликом што је реч *рат* замењена еуфемизмима. Према не-

⁵⁷ Жозеф де Местр, *Списи о револуцији*, оп. cit. стр. 95.

⁵⁸ Од времена кад постоји човек и људски род имамо сукоб и надметање сила реда и нереди, поретка и хаоса, здравља и болести људи, мира и немира заједнице. „Најсветији чин који се може замислити јесте претварање нереди у ред, хаоса у космос: то је ... почетак бољег стварања света! Нема јаче представе у људском духу од ове: без обзира на сав неред у светском збивању, осећање реда зајамчено је са највишег места и служи као основа свег нашег мишљења, веровања и делања!... Нарушавање реда може се разумети као грех, а очување реда као пут спасења.“ Ђуро Шушњић, *Драма разумевања*, Чигоја штампа, Београд 2004, стр. 171.

⁵⁹ Оп. cit. стр. 94.

⁶⁰ Семјуел Хантингтон, *Трећи талас*, Стубови културе, Београд 2004, стр. 35-36.

ким студијама, само у периоду између 1980. и 1995. године вођена су 72 различита рата, углавном грађанска, на етничкој, националној, расној и верској основи.⁶¹ Оваква тенденција наставља се и у 21. веку, што потврђују ратови који су вођени или још увек трају у Авганистану, Ираку, Сомалији, Судану, Либији, Малију, Сирији и у неким другим земљама. Убрзана глобализација света, нарастајућа војна моћ најразвијенијих земаља света и развој ратне технике, компресујући простор и време који су пре колонијализма 19. и 20. века били главна препрека за велике ратне походе у удаљене крајеве света, отворили су врата светском интервенционизму. Империје данашњице и будућности имају могућност да (зло)употребе своју војну моћ на било којој тачки земаљске кугле. Без обзира на то да ли ће у свету будућности постојати једна светска суперсила, планетарни хегемон, или ће бити више таквих држава, са подељеним зонама утицаја у којима ће се понашати као хегемони, мир није гарантован и увек ће постојати опасност од нових ратова. „Рат и будућност човечанства потпуно су отворене странице људске историје без обзира на све напоре, наде и жеље људи који се залажу за мир, толеранцију и узајамно разумевање људи, држава и народа на нашој планети.“⁶²

Закључак

Дело Жозефа де Местра, настало као реакција на Француску револуцију, мада је, пре свега, било теоријска потпора ултрамонархистичких политичких активности и напора да се у периоду рестаурације у потпуности обнови „стари режим“, има своју вредност и данас. Тезе овог филозофа, а још више његови аргументи, заиста делују превазиђено. Негирајући главне прогресивне мисли и вредности, које су се рађале и брзо стицале снагу у епохи у којој је живео, постајући њен духовни код и кључ за разумевање будућних догађаја, Де Местр се оваквој критици изложио чим је своја размислања понудио јавности, не само на увид, него и са намером да јој прочита лекцију из политичке историје и филозофије. Пркосећи матици филозофског струјања и борећи се за изгубљену ствар, остао је без значајнијег утицаја на касније школе филозофског мишљења.

Ми, данас, не живимо у свету сличном оном за који се залагао, који је прижељкивао и описивао Де Местр. Наш свет много је сличнији потпуно супротним политичким визијама, на пример, визији Томаса Пејна. Ипак, тежња ка објективности и критичком сагледавању наше стварности довела је до обнављања интересовања за мисао једног од најљубих и непомирљивих противника вредности на којима почива демократско друштво. Скидајући прашину са Де Местрових књига и одбацујући предрасуде које се јављају и при самом помену његовог имена, стварају се предуслови за плодносније сагледавање његовог дела.

Као благо из давно закопаног ковчега, из дубина Де Местрових мрачних слутњи о будућности испуњених антрополошким песимизмом и презиром према свакој промени, изречене у естетски вредној мешавини барокног стила и стила црквених отаца, излазе идеје, мисли и запажања чија је актуелност и данас неспорна и чији нас провокативни набој изненађује и приморава на промишљање.

⁶¹ Наводи се према: Зоран Видојевић, *Куда води глобализација*, Филип Вишњић, Београд 2005, стр. 123.

⁶² Илија Кајтез, *Мудрост и мач – филозофи о тајнама мира и рата*, op.cit. стр. 25.

Де Местрово објашњење власти, као вештине у чијој је сржи тајна, која тајном треба и да остане, само звучи као антифонија, али прилично тачно антиципира реакцију власти на појаву „Викиликса“ и других узбуњивача грађанског друштва. На неки начин, позивање влада на „легитимне тајне“ звучи као ехо Де Местрове критике разоткривања политичких принципа. Његово схватање значаја разлика за опстанак људске заједнице потврдила су савремена антрополошка истраживања, а његово схватање аристократије утицало је на развој елитизма. Де Местрова тврдња да је наследна аристократија неизбежна, за данашње демократско грађанско друштво је пријатељска опомена на опасности корупције, непотизма, не-изборности и не-селекције, против којих се свако друштво мора борити. Његови политички погледи усмерени су на живот његових савременика, што га, такође, чини блиским савременим политичким мислиоцима и делатницима.

Де Местрова запитаност о рату није ништа мање актуелна. Напротив, она највише кореспондира са стварношћу. Де Местр види рат као уобичајено стање људског рода, а мир као привремени одмор, паузу између ратова. Без обзира на то што је ратова мање него што их је било раније у току људске историје, рат није појава која нестаје за шара земаљског. Рат јесте изгубио много од својих привлачних страна, нико га више не сматра божанством као у Старој Грчкој или Риму, сваки романтизам њему је стран, али он је још увек присутан, као стални пратилац човека и његове цивилизације.

За ово разматрање најзначајније је Де Местрово спајање рата и поретка. Угрозити важећи ред ствари узрок је рата; довести ствари у ред, успоставити поредак, јесте његов циљ. Он, додуше, не позива на рат и указује на његову окупну страну, али тврди да не постоји други начин да се рат заустави или избегне, осим да се људи одрекну жеље за политичким променама.

Де Местр је тиме дао апологију рата као средства за прочишћење хришћанске Европе и обнављање монархије, али шире посматрано, за све империје, у свим временима, рат је увек рат-за-поредак. Рат империје увек је у служби поретка. И данас, када је употреба силе у односима држава забрањена нормама међународног права, ратови-за-поредак још увек се дешавају, с том разликом што је реч рат замењена еуфемизмима. Де Местр је један од најзначајнијих апологета рата-за-поредак и због тога је његова мисао још увек актуелна.

Литература

1. *Становчић, В.*: Политичке идеје и религија 1, *Удружење за политичке науке и Чигоја штампа, Београд 2003.*
2. *Марковић, М.*: Истина о Француској револуцији, *Catena Mundi, Београд 2012.*
3. *Сартори, Ђ.*: Демократија – шта је то? *ЦИД, Подгорица 2001.*
4. *Берк, Е.*: Размишљања о револуцији у Француској, *Филип Вишњић, Београд 2001.*
5. *Алексис де Токвил.* Стари режим и револуција, *Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад 1994.*
6. *Жозеф де Местр.* Списи о револуцији, *Градац, Београд 2001.*
7. *Пејн, Т.*: Права човека, *Филип Вишњић, Београд 1987.*
8. *Димитријевић, В.*: Тероризам, *Радничка штампа, Београд 1982.*

9. *Кајтез, И.*: Революционарно насиље, химна слободи или апологија зла, *Факултет безбедности, Службени гласник, Београд 2009.*
10. *Нолте, Е.*: Фашизам у својој епохи, *Просвета, Београд 1990.*
11. *Норма и одлука, Карл Шмит и његови критичари, Филип Вишњић, Београд 2001.*
12. *Милановић, В.*: образовање и друштво, *Радничка штампа, Београд 1985.*
13. *Тадић, Љ.*: Парергон, *Филип Вишњић, Београд 2002.*
14. *Жирар, Р.*: Насиље и свето, *Књижевна заједница Новог Сада, Нови Сад 1990.*
15. *Печујлић, М., Милић, В.*: Социологија, *Службени гласник, Београд 2005.*
16. *Кластр, П.*: Археологија насиља, *Киша, СКЦ Нови Сад, Нови Сад 2004.*
17. *Перазиић, Г.*: Међународно ратно право, *Култура, Београд 1966.*
18. *Кајтез, И.*: Мудрост и мач – филозофи о тајнама мира и рата, *МЦ Одбрана, Београд 2012.*
19. *Тадић, Љ.*: Наука о политици, *БИГЗ, Београд 1996.*
20. *Шушњић, Ђ.*: Драма разумевања, *Чигоја штампа, Београд 2004.*
21. *Хантингтон, С.*: Трећи талас, *Стубови културе, Београд 2004.*
22. *Видојевић, З.*: Куда води глобализација, *Филип Вишњић, Београд 2005.*